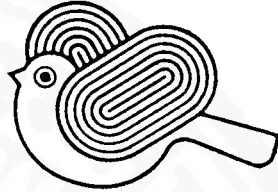

โซเซกิ นะสทีเมะ

★★

บิดาแห่งวรรณกรรม ญี่ปุ่นสมัยใหม่

★★

อาหาร ฟุ้งธรรมสาร

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

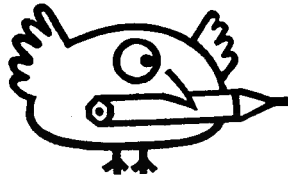
คนไทยยังไม่ค่อยคุ้นกับบุคคล
ในรูปถ่ายใบนี้สัก แต่มีข่าวว่ากระทรวง
การคลังของญี่ปุ่นมีดำริจะพิมพ์รูปนี้ลง
ในธนบัตรฉบับพันเยนแทนรูปของ
อิโรบุมิ อิตโต้ (1841-1909) ที่เป็นนายก
รัฐมนตรีคนแรกของญี่ปุ่นในสมัยเมอจิ
(1868-1912) เมื่อถึงเวลานั้น คนไทยที่

มีโอกาสดูเห็นหรือใช้เงินเยนญี่ปุ่นก็คง
จะคุ้นกับรูปถ่ายนี้มากขึ้น เจ้าของรูปถ่าย
นี้มีนามว่า โซเซกิ นะสทีเมะ (1867-1916)
เขาเป็นบิดาแห่งวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัย
ใหม่ ในบทความนี้จะขอแนะนำประวัติ
ความเป็นมา และงานประพันธ์ของเขา
บางชิ้นอย่างคร่าวๆ

เซเซกิเดิมมีนามว่า คินโนะสุเกะ โซเซกิ เป็นนามปากกาของเขา เขาเป็นนักประพันธ์ นักวรรณกรรมวิจารณ์ นักวิชาการที่มีชื่อเสียงโด่งดังในสมัยเมจิ เขาถือกำเนิดในครอบครัวของข้าราชการชั้นผู้น้อยในเมืองเอโดะ (เปลี่ยนชื่อเป็นโตเกียวในปี 1868) เขาเกิดก่อนเริ่มการปฏิรูปสมัยเมจิ (1868) หนึ่งปี พ่อเขาเกิดได้ไม่นาน ก็ถูกนำไปฝากเลี้ยงไว้ที่อื่นเป็นเวลาถึง 9 ปี ทั้งนี้เพราะตอนเขาเกิดนั้น พ่ออายุได้ 50 และแม่อายุได้ 41 ปีแล้ว ทำให้พ่อไม่รู้สึกลูกชายชาวบ้านที่แก่แล้วยังมีลูก ต่อมาเขาได้มีโอกาสกลับไปใช้นามสกุลเดิม แต่ก็ห่างเหินกับพ่อแม่มาก เขาจึงไม่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัวตอนวัยเด็ก ผู้ที่ให้ความรักความอบอุ่นแก่เขาคือหญิงใช้สูงอายุในบ้าน ความสัมพันธ์และความอบอุ่นที่ได้จากหญิงใช้สูงอายุคนนี้มีผลต่อจิตใจของเขาเป็นอย่างมาก ดังที่จะเห็นได้จาก “โบทจัง” (1906) ซึ่งมีกรแปลเป็นภาษาไทยแล้ว และจะได้อธิบายถึงเล่มนี้ทีหลัง

โซเซกิเป็นคนขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียนมาแต่เด็ก เขามีความสนใจกับbungซึ่งเป็นจินคลาสสิกมาตั้งแต่เด็ก และมีความสามารถในการแต่งกวีนิพนธ์จีนได้ ตอนแรกเขาตั้งใจศึกษาสถาปัตยกรรมโดยหวังว่าจะได้มีโอกาสออกแบบสร้างวัดอาวรามที่จะเป็นอนุสรณ์แก่ขบวนการหลังได้ แต่ต่อมาได้เปลี่ยนความตั้งใจเดิม หันไปศึกษาภาษาอังกฤษ คิดว่าภาษาอังกฤษจะใช้ประโยชน์ได้มากกว่าในการรับวิทยาการต่างประเทศเพื่อนำมาพัฒนาประเทศของตัวเอง

ในตอนที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในมัธยมนั้น โซเซกิได้รู้จักกับ ชิกิ มาซาโอกะ (1867-1902) โซเซกิได้หัดเขียนบทความและกวีนิพนธ์จินคลาสสิกด้วยคำแนะนำและการให้กำลังใจของชิกิ ในปี 1890 เขาได้เข้าไปศึกษาวิชาวรรณกรรมอังกฤษที่มหาวิทยาลัยโตเกียว ในระหว่างนั้นเขาได้แปลปรัชญาเหล่าจื๊อและ “โฮโจกิ”¹ ของญี่ปุ่นเป็นภาษาอังกฤษ นอกจากนั้น

ยังได้เขียนบทความเกี่ยวกับกวีของอังกฤษและอเมริกาหลายบท

เมื่อจบมหาวิทยาลัยในปี 1893 แล้ว โซเซกิได้ไปเป็นครูสอนในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งที่มีชื่อมาดามะชิโกะ ชิโกกุ ประมาณหนึ่งปี ประสบการณ์ในครั้งนั้นได้กลายเป็นนวนิยายชื่อ “โบทจัง” ที่เขาเขียนในเวลาต่อมา โบทจังเป็นนวนิยายชวนหัวที่เหน็บแนมสังคม ที่นักเรียนมัธยมญี่ปุ่นชอบอ่านมากเล่มหนึ่งจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่เป็นครูอยู่ที่ชิโกกุนั้น เขาได้พบกับชิกิ สหายเก่าซึ่งเป็นคนจังหวัดนั้น เวลานั้นชิกิกำลังรณรงค์การปฏิรูปการแต่งไฮกุที่ประกอบด้วย 17 พยางค์ (5.7.5. พยางค์) ของญี่ปุ่นอยู่ สองสหายเก่าจะเจอกันในมะทস্যามาเช่นนี้ก็ให้กำลังใจกันและกันในการแต่งไฮกุ และโซเซกิก็อยากจะเป็นนักเขียนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในปี 1896 โซเซกิได้ย้ายไปสอนที่เมือง คุมะโมโด้ที่เกาะกิวชู และได้แต่งงานกับเคียวโกะ บุตรสาวของขุนนางชั้นผู้น้อยเมื่อแต่งงานได้ 5 ปี เขาก็ได้มีโอกาสไปศึกษาวรรณกรรมอังกฤษในประเทศอังกฤษด้วยทุนของรัฐบาลญี่ปุ่นในปี 1900

ในขณะที่ศึกษาเล่าเรียนอยู่ในลอนดอนนั้น เขาได้รับความกดดันอย่างใหญ่หลวง

ทางจิตใจ สาเหตุสืบเนื่องมาจากความไม่สอดคล้องทางปรัชญาความคิดที่ปรากฏในคลาสสิกจีนที่เขาได้เล่าเรียนมาอย่างแตกฉาน และปรัชญาความคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมอังกฤษ และยุโรป เขาเป็นโรคประสาทอ่อนเพลียจนไม่สามารถติดตามการบรรยายของอาจารย์ที่ University College ได้ จึงได้ไปเรียนกับอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นการส่วนตัว เขาพยายามศึกษาค้นคว้า เปรียบเทียบวรรณกรรมตะวันตกและตะวันตกด้วยทฤษฎีทางจิตวิทยา สังคมวิทยา และ สุนทรียศาสตร์ เพื่อจะจัดความข้องใจกับปัญหาต่าง ๆ ทางวรรณกรรม เขาศึกษาอยู่ลอนดอนได้สองปีกว่าก็เตรียมตัวจะกลับประเทศญี่ปุ่น และตอนนั้นเองที่เขาได้ทราบข่าวการเสียชีวิตของชิกิ ซึ่งยังความสะเทือนใจแก่เขาเป็นอย่างมาก

โซเซกิได้กลับประเทศญี่ปุ่นในปี 1903 และได้รับการบรรจุเป็นอาจารย์ให้สอนภาษาอังกฤษต่อจาก ยาคุโมะ โคอิสุมิ (Lafcadio Hearn)² ที่มหาวิทยาลัยโตเกียว ทำการบรรยายวิชาวรรณกรรมอังกฤษ

ในขณะที่เป็นอาจารย์อยู่ในมหาวิทยาลัยโตเกียวเวลานั้น โซเซกิถูกพ่อบุญธรรมมารบกวนเรื่องเงินเรื่องทองอยู่ตลอดเวลา ภรรยาเขาก็ชอบเอาเรื่องจุกจิกในบ้านมา กวนเขาอยู่เป็นประจำ สภาพความเป็นอยู่ในช่วงนี้ทำให้โรคประสาทเสื่อมโทรมของเขากำเริบอีกครั้งหนึ่ง เขามีสภาพหดหู่และไร้ชีวิตชีวา แต่ใน 5-6 ปีที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยโตเกียวเวลานั้น เขาก็ได้พยายามขจัดความว้าวุ่นใจด้วยการแต่งนวนิยายและเรื่องสั้นได้หลายเรื่อง และได้เตรียมบทบรรยายอย่างดีที่รวบรวมเป็นรูปเล่มในเวลาต่อมา มีความยาวหลายแสนคำ ชื่อว่า “ทฤษฎีวรรณกรรม” (1900) และ “วรรณกรรมวิจารณ์” (1909) ซึ่งเป็นผลทางที่ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมด้วยทฤษฎีทางศาสตร์อื่น ๆ ที่เขาได้ศึกษาค้นคว้าจากอังกฤษ เป็นงานวิชาการที่ทรงคุณค่า เป็นการแนะนำวรรณกรรมที่มีระบบ และช่วยวางรากฐานการศึกษาวรรณกรรมตะวันตกในญี่ปุ่น

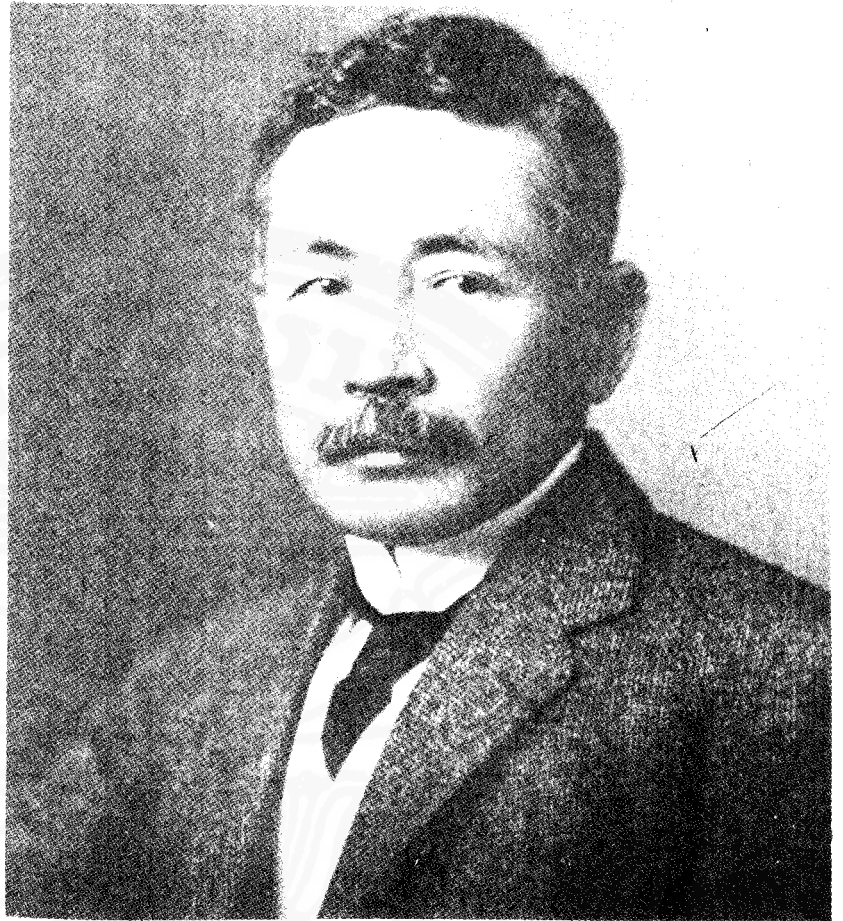
¹ แต่งโดย คาโมโมะโซเม ในปี 1212 เป็น 1 ใน 3 ชุมนุมบทกวีคณะที่สำคัญของญี่ปุ่น แต่งในสมัยคามาคุระ ดู “โฮโจกิ” แปลโดย พงนา จันทรสันติ กุญแจขน มูลนิธิโกลดคิมทอง 2520 หน้า 183-195

² เป็นชาวอังกฤษที่เกิดในกรีซ เป็นนักเขียนและนักวรรณกรรมอังกฤษ ได้เดินทางไปญี่ปุ่นในปี 1900 ได้แต่งงานกับ เซทสึโกะ โคอิสุมิ และได้เปลี่ยนสัญชาติเป็นญี่ปุ่น เป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษและวรรณกรรมที่มหาวิทยาลัยโตเกียวและวาเซดะ เป็นบุคคลสำคัญที่ได้เผยแพร่วัฒนธรรมของญี่ปุ่นไปยังยุโรปอเมริกา

ผลงานทางวรรณกรรมสมัยเป็น อาจารย์ในมหาวิทยาลัยโตเกียว (1904-1907)

ในวัยเด็กและวัยหนุ่มของโซเซกิ นั้น เป็นช่วงที่ประเทศญี่ปุ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงหลายอย่าง ญี่ปุ่นได้พัฒนาประเทศจากประเทศที่ล้าหลังจนกลายเป็นมหาอำนาจสามารถชนะสงครามราชวงศ์ชิงที่เกาหลิในปี 1895 ได้ ผู้คนต่างพากันตื่นตื่นดีใจกับความสำเร็จต่าง ๆ ทางด้านวรรณกรรม ญี่ปุ่นก็ได้รับอิทธิพลต่าง ๆ จากตะวันตก รับเอาทฤษฎีต่าง ๆ มาประยุกต์กับการประพันธ์ของญี่ปุ่นเอง ในช่วงที่โซเซกิสอนหนังสืออยู่ในมหาวิทยาลัยโตเกียวเวลานั้น วงการประพันธ์ก็คึกคักและมีชีวิตชีวา เป็นยุคของนักเขียนในกลุ่มโรแมนติค ซึ่งเป็นกลุ่มนักเขียนที่เคารพอารมณ์ความรู้สึกของปัจเจกบุคคลต่อต้านสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นกฎเกณฑ์ นิยมการประพันธ์แบบสั้นเฟื่อง งานเขียนโรแมนติคได้กลายเป็นกระแสธารใหญ่ทางวรรณกรรมญี่ปุ่นตั้งแต่ สงครามญี่ปุ่น-จีน ในปี 1895 ถึงสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย ในปี 1905 ช่วง 10 ปีต่อจากนั้นก็เป็ยุคของธรรมชาตินิยมที่สนับสนุนการเขียนที่สะท้อนความจริง และธรรมชาตินิยมได้แปรสภาพมาเป็นอัตนิยายที่ผู้ประพันธ์ใช้ตัวเองเป็นตัวละครเอกของเรื่อง แต่งจากประสบการณ์จริงของตัวเอง นักประพันธ์ที่สังกัดกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกนั้นส่วนใหญ่ไม่เคยไปศึกษาในตะวันตก แต่ทฤษฎีทางวรรณกรรมที่พวกเขาได้รับโดยผ่านตำรานั้นก็ได้มีการปรับปรุงดัดแปลงให้เข้ากับสภาพของสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นอยู่บ้าง

ส่วนโซเซกิซึ่งมีความรู้ทางวรรณกรรมตะวันออกและตะวันตกอย่างแตกฉานนั้นมีความเข้าใจในแก่นแท้ของวรรณกรรมแตกต่างไปจากนักเขียนร่วมสมัยอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มธรรมชาตินิยม เขามีความเห็นว่วรรณกรรมควรเป็นงาน

สร้างสรรค์ที่ไม่ควรไปอิงกับของจริงอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ เขาเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นก็เท่ากับการไปยึดทฤษฎีฝรั่งตายตัวเกินไป โดยไม่ได้ทำการศึกษาอย่างถ่องแท้ว่า ทฤษฎีทางวรรณกรรมที่ลงท้ายด้วย-ism ทั้งหลายนั้นเป็นผลของการวิวัฒนาการทางวรรณกรรมซึ่งวรรณกรรมก็เป็นผลของการวิวัฒนาการของสังคมอีกต่อหนึ่ง และสังคมยุโรปก็มีเอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะ ญี่ปุ่นซึ่งไม่ใช่สังคมลักษณะเช่นนั้นจึงไม่ควรรับความคิดมาทั้งดุ้น แต่เหตุที่นักประพันธ์ส่วนใหญ่ปฏิบัติเช่นนั้นก็เพราะสังคมญี่ปุ่นเองก็รับสิ่งต่าง ๆ จากตะวันตกแบบไม่มีการคัดเลือกลงก่อนให้เกิดปัญหามากมาย ฉะนั้นการที่โซเซกิไม่เห็นด้วยกับ

นักประพันธ์สมัยนิยมเหล่านั้นก็เป็นการแสดงออกซึ่งการต่อต้านสังคมในสมัยนั้นด้วย งานประพันธ์ของโซเซกิชิ้นต่าง ๆ เป็นการแสดงออกซึ่งความขัดแย้งระหว่างความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาให้เทียมอารยประเทศกับผลของการพัฒนาที่ทำให้ตัวเองถูกกระแสธารตามหลังฝรั่งพัดพาไปจนไม่เป็นตัวของตัวเอง ดังที่ Takeo Doi ศาสตราจารย์จิตวิทยาในมหาวิทยาลัยโตเกียวได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“.....ปัญหาส่วนตัวของโซเซกิคือปัญหาของชาวญี่ปุ่นในสมัยใหม่ และเป็นปัญหาพร้อมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในโลกปัจจุบัน.....”³

ในที่นี้จะขอแนะนำงานโซเซกิ 2 ชิ้น — “ฉันทเป็นแมว” และ “โบบิจัง” เพื่ออธิบายแนวความคิดบางอย่างของนักประพันธ์เอกผู้นี้

³ Takeo Doi, *The Psychological World of Natsume Soseki*, Translated by J. Tyler, Harvard University Press, Massachusetts : 1976, p. X.

“ฉันทน์เป็นแมว”

“ฉันทน์เป็นแมว” เป็นนวนิยายเล่มแรกของไซเซกิที่แต่งในปี 1905 ขณะเป็นอาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยโตเกียว เขาแต่งเรื่องนี้จากคำแนะนำของเกียวโกะ ทาคายามะ ซึ่งเป็นบรรณาธิการ “Hototogisu gisu”⁴ (ในดิงเกล) ที่รับช่วงต่อจากซิกิที่แรกไซเซกิตั้งใจจะเขียนเป็นเรื่องสั้นแต่ปรากฏว่าได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านอย่างดี มีการเรียกร้องให้เขียนต่อ เขาจึงได้เขียนภาคต่อ ๆ ไป และส่งไปลงติดต่อกัน 10 ครั้ง เรื่องนี้ถือเป็นนวนิยายที่มีแนวแปลกใหม่ในการเหน็บแนมสังคมและผู้คนในสมัยปฏิรูปในรัชสมัยเมจิ โดยวิจารณ์สังคมจากสายตาของแมวที่อาศัยอยู่ในบ้านคุซามิซึ่งเป็นครุภษาอังกฤษคนหนึ่ง แมวแสนรู้ตัวนี้เฝ้ามองพฤติกรรมของอาจารย์และเพื่อน ๆ อาจารย์ที่ไปมาหาสู่กัน

การวิจารณ์ของไซเซกินั้นใช้พฤติกรรมการณ์และการพูดจาอันน่าขันของตัวละครเองขับออกถึงความไร้เหตุผลของตัวละครมากกว่าวิจารณ์ตรง ๆ สะท้อนให้เห็นความเหลวไหลขี้จืด ขี้ตู่ และจอมปลอมของผู้มีอาชีพเป็นครุภาอาจารย์ ซึ่งเท่ากับการวิจารณ์วงการศึกษาของผู้ปุ่นในสมัยนั้นด้วย เช่นแมวซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องที่อาศัยอยู่ในบ้านของอาจารย์คนหนึ่ง พบว่าเจ้านายมีนิสัยประหลาดเป็นคนจับจด ชอบทำอะไรที่ตัวเองไม่ถนัด

.....เจ้านายผมนี้ไม่ได้ฉลาดกว่าคนทั่วไป แต่มักจะประเมินความสามารถของตัวเองสูงเกินไป บางครั้งเขาแต่งไฮกุซึ่งเป็นกลอน 17 พยางค์ ส่งไปลงนิตยสารในดิงเกล บางทีก็แต่งกลอนสมัยใหม่ส่งไปที่นิตยสารดาร์จิง⁵ บางทีก็แต่งร้อยกรองภาษาอังกฤษซึ่งผิด ๆ ถูก ๆ บางทีก็หัดยิงธนู บางทีก็ร้องละครโน บางทีก็หัดสัวโวลินตั้งอู้⁶ แต่ท่าเสียตายที่ไม่ประสบความสำเร็จแม้แต่อย่างเดียว...⁶

ฉันทน์เป็นแมวตัวหนึ่ง

นาสุเม โยเซกิ

อาทอ ฟุงธรรมสาร

สุวี๋ สวรรค์ศิริกุล แปล

ฉันทน์เป็นแมวตัวหนึ่ง ยังไม่มีชื่อ

ยังไม่ทราบว่าคุณเองเกิดที่ไหน เท่าที่จำได้ก็คือ ขณะผมกำลังร้องเหมียว ๆ อยู่ในที่มืดและเปียกชื้นแห่งหนึ่ง และที่นั่นเองที่ผมได้เห็นมนุษย์เป็นครั้งแรก และมาทราบภายหลังว่า มนุษย์คนนั้นเป็นไซเซ (นักศึกษาที่อาศัยอยู่บ้านคนอื่น) ซึ่งเป็นมนุษย์จำพวกที่ร้ายกาจที่สุด ว่ากันว่าบางครั้งพวกนี้จับพวกเรามาต้มกิน อย่างไรก็ดีผมไม่เชื่อ เพราะในคอนนั้นผมยังไม่รู้เรื่องมนุษย์มากนัก จึงไม่รู้สึกท้อแท้แต่ประการใด ตอนที่เขาเอามือข้อนหัวผมขึ้นมา นั้น ผมรู้สึกตัวเบาหัวและตกใจเล็กน้อย พอหายตกใจก็แหงนขึ้นมองดูหน้าไซเซคนนั้น และก็ได้เห็นสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์เป็นครั้งแรก ผมยังสามารถจดจำความรู้สึกประหลาดที่เกิดขึ้นในตอนนั้นได้จนกระทั่งบัดนี้ สิ่งแรกที่เห็นก็คือ ศีรษะที่ควรจะมีเส้นผมปกคลุมนั้น กลับเปลือยเหมือนกับผมที่ไม่มีผม หลังจากวันนั้นผมจะได้พบแมวมากมาย แต่ก็ไม่เคยเห็นแมวตัวไหนมีลักษณะประหลาดเช่นนั้น นอกจากนั้นตรงกลางใบหนายังงูขึ้นขึ้นมา และมีควานออกจากรูตรงนั้นในบางครั้ง ควานนั้นทำให้ผมสับสนไม่หยุดในตอนแรก ๆ และเพิ่งมาทราบเมื่อเร็ว ๆ นี้เองว่า นั่นคือบุตรีที่มนุษย์ชอบสูบกัน แต่หลังจากที่ผมมองอยู่ในฝ่ามือของไซเซเช่นนี้อย่างสุขสบายได้เพียงครู่หนึ่ง ก็รู้สึกตัวลอยไปอย่างรวดเร็ว โลกหมุนตัว ผมไม่แน่ใจว่าเป็นเพราะหมอนันกำลังเคลื่อนที่ หรือว่าตัวผมเองกำลังเคลื่อนที่กันแน่ ผมรู้สึกคลื่นไส้ คิดว่าตัวเองคงตายแน่คราวนี้ ผมได้ยินเสียงดังทุบ เห็นควาวรีบไปหมด และหลังจากนั้นก็ทำอะไรไม่ได้

เมื่อผมมารู้สึกตัวอีกที โອ้หมอนันไม่อยู่แล้ว และพื้นห้องของผมตั้งมากมายกัทยายไปหมด ไม่เห็นสักตัว แม้แต่แม่ที่รักก็หายไปด้วย ที่ ๆ ผมอยู่ตอนนั้นสว่างจ้าจนลืมตาไม่ขึ้น

ในบทที่ยกมานี้เป็นการประชันวงการศึกษา แม่นอนรวมทั้งเป็นการวิจารณ์ตัวเองของผู้แต่งด้วย อีกคนหนึ่งที่ถูกถึงความโอ้อวดแบบไม่รู้จริง แต่ก็มีคนเชื่อและนำไปปฏิบัติจนได้

“การที่จะวาดภาพให้ดีตั้งแต่ครั้งแรกนั้นย่อมเป็นไปได้ การที่จะมานั่งนึกภาพเองแล้ววาดอยู่ในห้องนั้นมันไม่ได้”

⁴ Hototogisu เป็นนิตยสารที่จัดทำโดยพวกซิกิ กลุ่มคนที่รณรงค์ปฏิรูปการเขียนไฮกุ ในปี 1897 “ฉันทน์เป็นแมว” ของไซเซกิก็ลงในนิตยสารฉบับนี้

⁵ ‘Myojo’ เป็นนิตยสารวรรณศิลป์ที่จัดทำโดยพวกเทคคัน โยซาโนะ ในปี 1899 เป็นวารสารที่ลงพิมพ์บทกวีสมัยใหม่ (ปะทานุกรมวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่ สำนักพิมพ์อิวานามิ)

ได้ จิตรกรเอกของอิตาลีสมัยโบราณชื่อ อังเดรียเดล ซาร์โตกล่าวไว้ว่า การวาดเขียนต้องวาดจากของจริง เช่นกลุ่มดาวบนท้องฟ้า น้ำค้างบนดิน ที่บินก็มีนก ถ้าวิ่งก็มีสัตว์ ในสระก็มีปลาทอง บนต้นไม้แห่งก็มีอิก้า ธรรมชาติมันก็คือภาพชีวิตภาพหนึ่ง ฉะนั้นหากคุณจะเขียนภาพให้ได้ดี ก็ควรจะเริ่มการเสกศิรัภาพก่อน”⁷

⁶ ผลการศึกษาวิจัยของกลุ่มเศรษฐกิจ สังคม-ภาษา-วัฒนธรรม วลา รวบรวมโดยชุมชนนักเรียนรู้ทุนรัฐบาลญี่ปุ่น ฉบับ 3 มีนาคม 2522 สำนักพิมพ์ หงก พับลิเคชันเซนเตอร์ กรุงเทพฯ 2522 หน้า 195-196

⁷ เพิ่งอ้าง หน้า 196.

เจ้านายแมวรับฟังด้วยความนอบน้อม แต่แมวกลับจับพิรุณ ไต⁸

ผมเห็นแววหัวเราะเยาะอยู่หลัง แวน์ตากรอบทอง⁹

แล้วเจ้านายแมวก็นำตามคำแนะนำนั้น เริ่มเสกศิลาภาพจากของจริง โดยเสกศิลาภาพของแมวแสนรู้ตัวนั้นนั่นเอง แมวรู้สึก ว่าวาดไม่ได้อันไหนเหมือน อย่างน้อยตัวมันก็ไม่หน้าเกลียดเช่นนั้น

เจ้านายของแมวเองก็รู้สึกว่าจะวาด ไตไม่ได้อันจะทำได้ตามที่เพื่อนแนะนำ แล้ว จึงหารือกับเพื่อนศิลปินผู้นั้นอีก กลับได้รับคำตอบว่า

“เรื่องที่เคยเล่าให้ฟังนั้น ผมยกเมฆเอา ไม่คิดว่า คุณจะจริงจังถึงขนาดนี้” แล้วเขาก็หัวเราะขบขัน.....⁹

จากนั้นเขาเพิ่มเติมอย่างคิดตกกล่าว “การทำ ให้คนอื่นจริงจังกับเรื่อง ตลกของตัวเองนั้น บางทีก็ก่อให้เกิด สุนทรียภาพได้เหมือนกัน และก็ เป็นเรื่องที่สนุก ไม่ใช่ขำขี้เดียว.....¹⁰

แล้วเขาก็เล่าถึงเรื่องขบขันที่เกิด จากประสบการณ์ดังกล่าวอย่างหน้าตาเฉย หลังจากนั้นก็ให้คำแนะนำการวาดภาพ แก่เจ้านายแมวเพิ่มเติมว่า

“.....อันที่จริงการวาดภาพนั้น เป็นเรื่องยาก เขาเล่ากันว่าครั้งหนึ่งลิโอ- นาดาโต ดาวินชี เคยบอกให้ลูกศิษย์ไป วาดรูปรอยต่างบนฝ่ามือของไบสตี ก็ จริงอย่างที่จิตรกรเอกผู้นั้นกล่าวไว้ ถ้าเรา ไปศึกษาเพดานของห้องสุขา ที่มีรอย น้ำฝนอย่างลึกซึ้งละก็ เราจะเห็นภาพ สวย ๆ ปรากฏออกมาโดยธรรมชาติ คุณ ลองไปวาดดูซิ ต้องได้ภาพสวยแน่เลย”¹¹

ผลก็คือทำให้คนอื่นเริ่มคลั่งแกล้ง ใจในคำแนะนำของเขา และเจ้านายแมวก็นำ ไม่ได้ไปเขียนภาพ ในห้องสุขา¹²

วิธีการเหน็บแนมที่ใช้ใน “ฉันทเป็นแมว” นั้น ถ้าไม่อ่านอย่างพิถีพิถันที่ ก็อาจจะมองข้ามไปได้ง่าย เรื่องนี้เป็น เรื่องที่แต่งอย่างมีศิลป์เล่มหนึ่ง โชเชก

ได้เขียนไว้ในบทนำว่า “ฉันทเป็นแมว” นั้นมีลักษณะคล้ายปลิงทะเล แยกไม่ออก ว่าส่วนไหนเป็นส่วนไหนเป็นหาง ดังนั้นจะตัดออกเมื่อไหร่ก็ได้ (ให้จบลง เมื่อไหร่ก็ได้) อย่างที่กล่าวแล้วว่าตอนแรก เขาตั้งใจจะเขียนตอนเดียว การที่สามารถ ขยายออกไปได้เรื่อย ๆ ก็ให้แมวแสนรู้ เห็นอะไรกว้างและวิจารณ์ให้กว้างขวาง ออกไปอีก เรื่องนั้นนอกจากประชดวงการ ศึกษาซึ่งมีเจ้านายแมวและเพื่อน ๆ เจ้านาย เป็นตัวอย่างบุคคลที่ถูกโจมตีแล้ว ยังมี การวิจารณ์สังคมอื่น ๆ ด้วย แมวกับแมว เองก็มีการเบ่งทับกันว่าเจ้านายของใคร เหนือกว่ากัน เรื่องนี้จบลงเมื่อ แมวแสนรู้ ตัวนี้ไปดื่มเหล้าเมาแล้วตกลงไปในอ่างน้ำ และจมน้ำตายไป มีนักวรรณกรรมบาง ท่านสันนิษฐานว่าเรื่องนี้อาจจะได้รับ อิทธิพลหรือแนวความคิดจาก “Gulliver’s Travels” ของ Jonathan Swift (1667-1745) และงานเขียนของ Whitmen¹³ แต่ก็ต้อง ถือว่าวิธีการแต่ง วิธีการเหน็บแนมที่ ปรากฏในนวนิยายเล่มนี้เป็นลักษณะเฉพาะ ตัวของโชเชกเอง

โบ๊ทจ้ง (1906)

ในช่วงที่สอนหนังสืออยู่ในมหา- วิทยาลัยโตเกียว (1903-1907) นั้น นอกจาก “ฉันทเป็นแมว” แล้ว เขายังได้ แต่ง “โบ๊ทจ้ง” ซึ่งเป็นนวนิยายวิจารณ์ วงการศึกษาที่เต็มไปด้วยเรื่องขบขัน ความ นำสามเพศ และเรื่องฮิวเมอร์ “แรมรอน”

⁸ เพิ่งอ้าง, หน้า 197.

⁹ เพิ่งอ้าง, 203

¹⁰ เพิ่งอ้าง, 203

¹¹ เพิ่งอ้าง, 204

¹² เพิ่งอ้าง, 204

¹³ มิโนรุ มะทสึเดะ ปทานุกรมวรรณกรรมเปรียบเทียบ. สำนักพิมพ์โคเคียว : 1978, หน้า 217-218.

(1906) “หอคอยลอนดอน” (1906) เป็น นวนิยายขนาดกลางและเรื่องแบบโรแมนติค “สองร้อยสิบวัน” (1906) “ลมกรด” (1907) เป็นเรื่องประเภทประณามสังคม ผลงาน เหล่านี้ทำให้โชเชกชื่อเสียงโด่งดังขึ้นใน ฐานะนักประพันธ์หน้าใหม่ และเขาก็ได้ ออกจากอาชีพการเป็นอาจารย์ในปี 1907 และเป็นนักประพันธ์อาชีพเต็มตัว เขียน เรื่องให้หนังสือพิมพ์คชาธิ และเป็น บรรณาธิการ¹⁴ นิตมน์วรรณกรรม ของหนังสือพิมพ์คชาธิเรื่อยมาจนถึง เสียชีวิตเมื่อปี 1916

เวลาพูดถึงงานเขียนของโชเชกแล้ว แบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่หนึ่ง ก่อนหันไปยึดอาชีพ นักเขียน

ระยะที่สอง หลังเข้าสังกัดหนังสือพิมพ์คชาธิ

ระยะที่สาม หลังป่วยหนักที่ชิ- เซนจิ (1910)

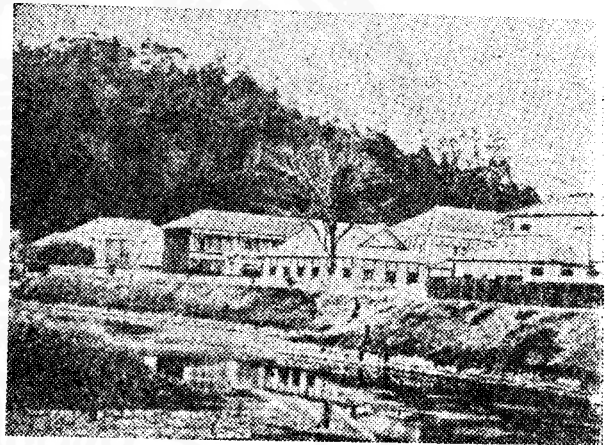
สำหรับงานประพันธ์ก่อนหันไป ยึดอาชีพเป็นนักประพันธ์เต็มตัวนั้น นอก จาก “ฉันทเป็นแมว” แล้ว จะขอแนะนำ “โบ๊ทจ้ง” ในบทความนี้เท่านั้น ส่วน “ฝัน 10 คืน” ซึ่งมีฉบับภาษาไทยเช่นกัน จะขอแนะนำในโอกาสอื่น

“โบ๊ทจ้ง” มีความหมายว่าเป็นนาย น้อย ในที่นี้เป็นคำที่คิโย หญิงใช้คนสูง อายุในบ้านตัวละครเอกใช้เรียกตัวเขา ตัวละครเอกของเรื่องนี้ก็คือโบ๊ทจ้ง (นาย น้อย) นี้เอง เรื่องนี้แต่งจากประสบการณ์ การไปเป็นครูที่เมืองมะทস্যามาของโชเชก เองเมื่อ 10 ปีก่อน ตอนจบมหาวิทยาลัย ใหม่ ๆ เรื่องนี้ใช้ “ผม” เป็นผู้เล่าเรื่องตัวเอง ตั้งแต่เด็ก เรื่องที่พบเห็นในเมืองมะทস্যามา ตลอดจนความรู้สึกและวิธีการแก้ปัญหา ต่าง ๆ ของ “ผม” (โบ๊ทจ้ง)

เรื่องนี้เริ่มจากตัวละครเอกเล่านิสัย ของตนเองตอนที่ยังเป็นคนหนุ่มหันหลังหัน แล่น ที่ติดตามจากพ่อแม่ เป็นคนชอบรับคำที่ทนาย ไม่ยอมใครง่าย ๆ เป็นคนตรงไปตรงมา มีความรู้สึกผิดชอบสูง เอะอะก็ทะเลาะ ชกต่อยกัน พ่อแม่และพี่ชายไม่ค่อยชอบ

โบ้ทจ้ง

ไซเซกิ นะทสึเมะ เขียน ไชยชินธ์ แปล

โรงเรียนมัธยมสาธิตเก่า ฉากของนวนิยายโบ้ทจ้ง

เขานัก เขาก็ไม่ได้แยแสไปคิดเป็นอารมณ์ แต่คิโยหญิงใช้คนสูงอายุชมชอบเขามาก เรียกเขาว่า “โบ้ทจ้ง” โมโหแทนโบ้ทจ้ง ที่ไม่ได้รับความยุติธรรมและความอบอุ่น จากครอบครัว หล่อนจึงถือเป็นหน้าที่ ของตัวเองที่จะต้องปกปักรักษาให้โบ้ทจ้ง ได้รับความอบอุ่นสุขสบาย หล่อนชอบ แอบเอาเงินส่วนตัวให้โบ้ทจ้ง และซื้อ ขนมให้โบ้ทจ้งกินเสมอ หล่อนมีความ หวังในตัวโบ้ทจ้งมาก หล่อนเชื่อว่าวัน หนึ่งข้างหน้าโบ้ทจ้งจะต้องเจริญก้าวหน้า เพราะเขาเป็นคนดี และขอพึ่งโบ้ทจ้งใน วัยชรา โบ้ทจ้งเองก็ชอบคิโยเป็นพิเศษ คิโยได้ดูแลโบ้ทจ้งตลอดมาตั้งแต่เด็กจน จบวิทยาลัย

เมื่อโบ้ทจ้งเรียนจบวิทยาลัยแล้ว เขาก็จากบ้านจากคิโยไปเป็นครูสอนวิชา คณิตศาสตร์ที่เมืองมทสึยาม่าในเกาะ ชิโกกุ ซึ่งมทสึยาม่าควรจะถือเป็นบ้าน นอกสำหรับเขา เมื่อไปถึงโรงเรียนที่เขา

จะไปสอน เขาก็พบเห็นบางอย่างที่ไม่สบ อารมณ์เขา ครูใหญ่ รองครูใหญ่ ต่างวาง อำนาจข่มขวัญเขา ครูบางคนก็รวมหัวกัน รังแกครูน้อยบางคน มีกฎเกณฑ์แปลก ๆ ที่มีไว้เพื่อบังคับขู่เข็ญครูน้อยบางคนที่ไม่ ยอมสยบให้ตัวเอง และมีการอบรมโบ้ทจ้ง ต่าง ๆ นานา เมื่อโบ้ทจ้งย้อนถามว่าครูใหญ่ เองปฏิบัติหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่าบางที ก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ แต่ครูน้อยควร จะปฏิบัติ..... โบ้ทจ้งได้ตั้งฉายาให้แก่ครู แต่ละคนตามที่เขาเห็นว่าเหมาะกับคุณ สมบัติของแต่ละคน เขาตั้งฉายาครูใหญ่ ว่าเป็นหมาหรั่ง รองครูใหญ่เป็นนายเสือ แดง ครูภาษาอังกฤษชื่อนายพิททองเขียว ครูสอนคณิตศาสตร์ชื่อนายเม่นและครู สอนวิชาศิลปะชื่อนายจ้าววด¹⁴ โบ้ทจ้ง รู้สึกดีใจที่ได้ตั้งฉายาให้แก่ทุกคน แต่เขาก็ ถูกขนานนามจากลูกศิษย์ว่าเป็น “อาจารย์ เทมบุระ” “ลูกชิ้น”¹⁵ “ผ้าขาวม้าแดง” เพราะเขาไปกินบะหมี่เทมบุระ (กึ่งซุบ

แป้งทอด) ที่เดียว 4 ชาม กินลูกชิ้นทีละ หลายไม้ และใช้ผ้าขาวม้าแดงไปอาบน้ำ อองเซน (น้ำพุร้อน) สาธารณะ ทั้งนี้ เนื่องจากมทสึยาม่าเป็นเมืองเล็ก ใครทำ อะไรที่ผิดแปลกไปจากชาวบ้านก็รู้และ ลือกันไปทั่ว เหตุนี้ผู้คนจึงต้องระมัดระวัง ความประพฤติของตัวเอง โบ้ทจ้งที่เกิด และเติบโตในมหานครโตเกียวจึงไม่คุ้น และไม่ชอบสภาพเช่นนี้

ต่อมาตอนเขาอยู่เวรที่โรงเรียนก็ ถูกเด็กกินนอนกลั่นแกล้งแอบจับตักเตน ไล่เข้าไปในมุ้งของโบ้ทจ้ง เมื่อโบ้ทจ้ง ร้องเรียนเรื่องนี้กับครูใหญ่และกรรมการ ครูโรงเรียน พวกเขารู้สึกเฉยเมยต่อเหตุ

¹⁴ ไซเซกิ นะทสึเมะ โบ้ทจ้ง ไชยชินธ์แปล (สำนัก พิมพ์เทพประทานพร) ปกด้านหลัง

¹⁵ ปัจจุบันที่เมืองมทสึยาม่ายังมีลูกชิ้นแป้งที่ชื่อว่า “ลูกชิ้นโบ้ทจ้ง” เป็นอนุสรณ์จากเรื่องราวใน หนังสือเล่มนี้

การฉันทน์ ไม่มีมาตรการที่จริงจังว่าจะลงโทษเด็กหรือป้องกันไม่ให้เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นอีก นอกจากเรื่องที่เกิดขึ้นกับโบ๊ทจิ้งเองแล้ว ยังมีเรื่องอื่นๆ ในวงการครูบาอาจารย์ที่โบ๊ทจิ้งทนดูไม่ได้ ในหมู่ครูบาอาจารย์ด้วยกันเกิดการชิงรักหักสวาท ทรูภาษาอังกฤษถูกสั่งย้ายเพราะรองครูใหญ่ต้องการจะแย่งแฟนเขา แต่ก็มีการจัดงานเลี้ยงส่งแสดงความอาลัยอาวรณ์ที่ครูภาษาอังกฤษต้องย้ายไปทำงานที่อื่น เป็นงานเลี้ยงที่เต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งความเสแสร้ง อาจารย์คณิตศาสตร์ที่โบ๊ทจิ้งตั้งฉายาว่าเป็นนายเม่นนั้นถูกบังคับให้ลาออกเพราะเขาเป็นคนโง่เง่า คุณดั้นไม่ยอมใครง่าย ๆ เขาถูกกล่าวหาว่าเป็นคนขูดเงินให้เด็กไปชกต่อยกับเด็กโรงเรียนอื่น ตัวเองก็เข้าไปตะลุมบอนกับเด็กด้วย ขณะที่ขบขันจนตอ้งชยชนะที่ญี่ปุ่นมีกับรัสเซีย โบ๊ทจิ้งทนดูสภาพการทำงานของผู้บริหารโรงเรียนไม่ได้ จึงได้คิดค้นนายเม่นที่เคอะหองระแหงกันเพราะความหุเบาของโบ๊ทจิ้ง ที่คิดว่านายเม่นเป็นคนโง่ ตักแตนไว้ในมุ้งเขา และเป็นเพราะการที่เป็นคนอารมณ์ร้อนทั้งคู่ โบ๊ทจิ้งและนายเม่นตั้งใจจะประจานรองครูใหญ่และครูศิลปะที่พวกเขาสืบทราบมาว่าได้ไปแอบก้างแรมกับเกอิช่า ทั้ง ๆ พวกเขาเองมีส่วนออกกฎไม่ให้ครูบาอาจารย์ไปเที่ยวเกอิช่า

หลังจากได้ชกต่อยและใช้ไข่ขว้างปาสองคนจนหน้าใจ และทำให้พวกเขาไปแจ้งความซึ่งโบ๊ทจิ้งและนายเม่นแน่ใจว่าเขาไม่กล้าทำเพราะเป็นการประจานตัวเอง โบ๊ทจิ้งก็ได้ยื่นใบลาและกลับไปยังโตเกียว มาใช้ชีวิตกับภิกษุคนใช้คนซื้อสัตว์จนวาระสุดท้ายของหล่อน ตามที่ได้รับปากไว้ เมื่อหล่อนถึงแก่กรรมแล้ว โบ๊ทจิ้งก็ได้ฝังกระดูกหล่อนไว้ในวัดโยงเจจิ

โบ๊ทจิ้งเป็นคนที่มีนิสัยใจคอเป็นเด็ก บางครั้งก็เอาแต่ใจตัวเอง เขาจึงประสบกับปัญหามากมายในสังคมผู้ใหญ่ที่มีกฎเกณฑ์บางอย่างที่ไม่ค่อยมีเหตุผล แต่เรื่องนี้ก็เป็นภาระหนักหน่วงปิดหูปิด

อาจารย์เคมบูระ

ตาตัวเองของคนต่างจังหวัด และประณามคนในบางวงการ ในเรื่องนั้นก็มีการแบ่งคนดีคนไม่ดีอย่างแจ่มชัด โบ๊ทจิ้งจึงเป็นตัวแทนของคนเถรตรงก็ทำได้แต่อาลวาดแล้วก็ลาออก วิธีการเช่นนี้ทำให้หนังสือนี้ถูกกล่าวหาว่าขาดความลุ่มลึก เป็นหนังสือของเด็ก แต่เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องชวนหัวที่ให้ทั้งความเพลิดเพลิน และเป็นเรื่องที่สะท้อนทัศนคติของโซเซกิที่เห็นว่าค่าของคนอยู่ที่ความจริงใจ เถรตรง ควรจะแยกแยะได้ว่าอะไรผิดอะไรถูก ในสภาพความเป็นจริงแล้ว คนที่มีพฤติกรรมและนิสัยใจคอเช่นโบ๊ทจิ้งนั้นจะอยู่และวางตัวในสังคมลำบาก หรือไม่ก็กลายเป็นตัวตลกไป และด้วยเหตุนี้ โบ๊ทจิ้งจึงเป็นนวนิยายที่เด็กมัธยมญี่ปุ่นชอบอ่านมากที่สุดเล่มหนึ่ง นิสัยเกลียดผู้วางอำนาจและเห็นอกเห็นใจและปกป้องผู้ที่ถูกรังแกของโบ๊ทจิ้งนี้เป็นสิ่งที่ประทับใจผู้อ่าน นอกจากนั้นโซเซกิยังได้พรรณนาความรักอันบริสุทธิ์ระหว่างนายกับบ่าว ซึ่งเป็นความรักที่อยู่เหนือความผูกพันทางวัตถุ ความสัมพันธ์นี้ก็เป็นภาระสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างโซเซกิกับหญิงใช้สูงอายุที่ได้ให้ความอบอุ่นแก่เขาในวัยเด็กด้วย

ทั้ง “ฉันทน์เป็นแนว” และ “โบ๊ทจิ้ง” จัดอยู่ในงานประเภทเหน็บแนมสังคมของโซเซกิที่เต็มไปด้วยเรื่องตลกขบขันและอิวเมอรี แต่เมื่ออ่านจบแล้วเราก็อหวัระไม่ออก เนื่องจากเห็นปัญหาต่างๆ ที่ผู้แต่งหยิบยกมาเสนอให้ในรูปของศิลปะ ผู้อ่านถูกโน้มน้าวโดยไม่ค่อยรู้สึก นอกจากงานสองชิ้นที่กล่าวมาแล้ว งานส่วนใหญ่ของโซเซกิเป็นงานชิงชังจริงจัง บางเล่มอ่านแล้วก็ทำให้หดหู่นหดใจ ที่ปัจเจกบุคคลตกเข้าไปในกระแสคลื่นของการพัฒนาประเทศด้วยวิทยาการตะวันตกพัดพาไปอย่างไร้จุดหมายและไม่มีเป็นตัวของตัวเอง โซเซกิเคยกล่าวไว้ว่า “การตื่นตัวของมนุษย์ก็คือการพหุหายนะของมนุษย์” อย่างเช่นที่ปรากฏในงานเขียนอีกหลายชิ้นของเขา แต่เขาก็แสดงทัศนคติเกี่ยวกับค่าของคนว่า “ขั้นชื่อว่ามนุษย์ก็ควรไปถึงที่ ๆ เราจะไป” งานของเขาส่วนใหญ่ก่อให้เกิดความหดหู่ทางอารมณ์ก็จริง แต่ก็เป็นการชี้ให้เห็นถึงแง่มุมต่างๆ ของชีวิต นอกจากงานสองชิ้นที่กล่าวมาแล้วนี้ โซเซกิยังมีงานที่โด่งดังอีกมากมาย เช่น “ซันจิโร่”, “ฝัน 10 คืน”, “โชรทาระ” “ต่อจากนั้น”, “ประตู”, “ผู้แสวงหาความหมาย”, “หัวใจ”, “สาวกัมมิด” (เขียนไม่จบผู้เขียนเสียชีวิตก่อน) งานระยะหลัง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการพูดถึงปัญหาระหว่างคนกับสังคม ปัญหาความขัดแย้งในตัวเองภายใต้สภาวะบางอย่างซึ่งเป็นลักษณะร่วมของชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะปัญหาชนในสมัยปฏิรูปเมอจิ ด้วยเหตุนี้งานของโซเซกิจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นวิญญูณแห่งยุคของสมัยเมอจิ